Archetype

Ο Κριτικός Τοπικισμός υπό την τριβή του σήμερα: Η αλλοίωση της ψυχής του Τόπου

Ζαφείριος Νεκτάριος Ζαφειρόπουλος - 23/10/2023

Πώς σχεδιάζουμε σε έναν Τόπο; Μάλλον το πώς σχεδιάζουμε, φανερώνει το πώς κατοικούμε. Ας μην ξεχνάμε πως, κατά τον Heidegger, «Το κτίζειν είναι ήδη εν εαυτό κατοικείν».

Αναμφίβολα, οι Δημήτρης και Σουζάνα Αντωνακάκη αποτέλεσαν σημαντικούς εκφραστές του Κριτικού Τοπικισμού στην Ελλάδα. Από τον οικισμό Μπάρλου στο Δίστομο, στον οικισμό Λιγονέρι στις Σπέτσες, οι δύο αυτοί αρχιτέκτονες ασχολήθηκαν σε μεγάλο βαθμό με τη μελέτη και την κατανόηση του Τόπου, με απώτερο σκοπό την ένταξη της κατασκευής στο περιβάλλον. Δεν έμειναν ποτέ όμως εκεί. Αναλύοντας τα έργα τους, θα παρατηρήσει κανείς πως οι Δ.&Σ. Αντωνακάκη δίνουν τεράστια βαρύτητα στον τρόπο με τον οποίο κατοικούνται και βιώνονται αυτά. Μια προσήλωση με τόση επιμέλεια και φροντίδα, που ξεπερνά την ικανοποίηση απλών και καθημερινών υλικών αναγκών και φτάνει να αγγίξει την ψυχή του ανθρώπου, το «είναι» του. Το πώς δηλαδή αυτός, ως υλικό και πνευματικό ον, εντάσσεται στον Τόπο, ώσπου τελικά καθίσταται στοιχείο του.

Υπάρχει όμως περιθώριο για μια τέτοια φροντίδα στην εποχή μας;

Οι ιλιγγιώδεις ρυθμοί με τους οποίους μεταβάλλεται το σήμερα, καθιστούν ιδιαίτερα σύνθετη τη διαδικασία επεξεργασίας των ρευμάτων και των τάσεων που αναδύονται στο Αρχιτεκτονικό πεδίο, αλλά και των κοινωνικών συνθηκών που αναπτύσσονται. Παράλληλα, με την έκρηξη της οικοδομικής δραστηριότητας τον τελευταίο αιώνα, και με τη συνεχή κορύφωσή της, το αστικό τοπίο φαντάζει ολοένα και περισσότερο… «φυσικό». Μάλιστα, στην Ελλάδα, όπου πάνω από το 30% του πληθυσμού διαμένει στην Αθήνα, η πόλη ως δομημένο σύνολο οικονομικών δραστηριοτήτων αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας, ενώ η φύση είναι πλέον μια «απόδραση».

Οι πόλεις μας δυσλειτουργούν, και κάθε επέμβαση σε αυτές, η οποία δε θα στηρίζεται στην κατανόηση της λειτουργίας τους και των εσωτερικών τους σχέσεων που ενυπάρχουν, είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Και η αποτυχία αυτή συνεπάγεται την καταστροφή κοινωνικών δεσμών, την υποβάθμιση της ζωής του ανθρώπου και την αλλοίωση της ταυτότητας του Τόπου.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η θεωρία του Κριτικού Τοπικισμού πρέπει να μετασχηματιστεί σε έναν Αστικό Κριτικό Τοπικισμό. Και, ομολογουμένως, αυτός είναι απαραίτητος, γιατί πώς είναι δυνατόν να παραβλέψουμε τη μελέτη και την κατανόηση του κατεξοχήν περιβάλλοντος κατοίκησης; Ήδη, τα αποτελέσματα μιας σειράς μακροχρόνιων αβασάνιστων επεμβάσεων και σχεδιασμών στην πόλη, διαφαίνονται εντονότερα από ποτέ. Όχι όμως επειδή δεν κατάφεραν να ικανοποιήσουν κάποιες οικονομικές και λειτουργικές ανάγκες, αλλά επειδή η ψυχή του Τόπου αγνοήθηκε και ο Άνθρωπος αφέθηκε εκτός σχεδιασμού.

Είναι πράγματι δυνατόν, ο Τόπος να χάσει την ταυτότητά του;

Τελικά, τι έχει αλλάξει: Ο Άνθρωπος ή ο Τόπος; Ίσως η μια αλλαγή να επιφέρει και την άλλη.

Ασφαλώς, ένας Τόπος δεν μπορεί να διατηρηθεί εσαεί παρθένος.

Αφενός, ο ωφελιμισμός του ανθρώπου παραχωρεί στις οικονομικές (και σε άλλες) ανάγκες/δραστηριότητες μια εξουσία υπέρμετρη, που καταλύει τα συναισθήματά του και αδρανοποιεί την ευαισθησία του απέναντι στη φύση. Αφετέρου, από τα πρώτα χρόνια μάλιστα της ύπαρξής μας, η οποιαδήποτε προσπάθεια του ανθρώπου να επιβιώσει και να προστατευθεί, προϋπέθετε μια αναπόφευκτη παρέμβαση οποιασδήποτε μορφής στο φυσικό περιβάλλον.

Αυτή η φροντίδα όμως, που προαναφέρθηκε, είναι εκείνη η οποία θα μας επιτρέψει να επέμβουμε σε κάθε Τόπο, χωρίς να επιφέρουμε τη διαφθορά του. Μια διαφθορά, πηγαία της περιφρόνησης που δείχνει ο άνθρωπος απέναντι στις εσωτερικές του ανάγκες.

Η θεωρία και οι αξίες του Κριτικού Τοπικισμού μετέβαλαν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουμε τον Τόπο. Χρησιμοποιήθηκε από πάρα πολλούς αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες για την ένταξη των έργων τους στο περιβάλλον, για τη δημιουργία συνθηκών εντός των κτισμάτων τους, που θα αποσκοπούσε σε μια καλύτερη διαβίωση. Για να είναι το έργο Του λόφου, και όχι στον λόφο. Για να προσεγγίσουν την αρμονία…

Αλλά όταν μιλάμε για αρμονία, η μεγαλύτερη απόδειξη αυτής είναι η αντίδραση της ψυχής μας όταν την αντικρίζει. Και αυτή δεν είναι μονοδιάστατη, ούτε μπορεί να εκφραστεί απλώς από μια εξίσωση ή έναν ρυθμό ή ένα γεωμετρικό σύστημα. Γιατί, όπως έχει πει και ένας Δάσκαλός μας: «Τι πιο αρμονικό, τι πιο τέλειο, από ένα άσπρο εκκλησάκι στην κορυφή ενός λόφου των Κυκλάδων, και από πίσω, το απέραντο γαλάζιο»…

Εικόνα Εξωφύλλου: Κατοικία στον Οξύλιθο, των Δ+Σ Αντωνακάκη, 1933 | Πηγή: doma.archi